

Žemberová, Viera

Kronika Slovanů a dejiny Slovanov

Opera Slavica. 2017, vol. 27, iss. 1, pp. 65-71

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136616>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

koncových hlásek. Bohemismus ve zmíněné básni nemusí nijak překvapovat, neboť Jasiczek za svých studií v zahradnickém učilišti v Chrudimi začal psát česky. Martinek v příloze jednu z těchto básní uvádí. K samotné rýmové dvojici z Podzimního větru přistupuje však autor monografie zcela opačně, dává přednost lingvistické čistotě.¹

Po roce 1968 se dostal Henryk Jasiczek do izolace, v tomto směru jsou pozoruhodné ty kapitoly Martinkovy monografie, v nichž uvádí kontakty s těmi, kteří básníka podporovali. Šlo shodou okolností o ženy, o dvě básnířky – o polskou poetku Annu Kamińską a o lidovou spisovatelku z české strany Ewu Milerskou. První z nich také dedikoval jednu ze svých posledních básní, již a řadu dalších z období Jasiczkovy zakázanosti Martinek na konci své publikace otiskuje. V kapitolách o Anně Kamińské a Ewě Milerské Martinek hojně cituje Jasiczkovy listy adresované těmto básnířkám. A právě z jeho dopisů lze sekundárně vyčíst, co pro něho při společenské izolaci a těžké práci jejich porozumění a sympatie znamenaly. Z tohoto zorného úhlu je Martinkova práce rovněž knihou o solidaritě básníků.

František Všetíčka

Kronika Slovanů a dejiny Slovanov

HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů (Chronica Slavorum)*. Překlad Jan Zdichynec. Editor Magdalena Moravová. Praha: Argo, 2012. 298 s. Memoria medii aevi; sv. 17. ISBN 978-80-257-0786-9.

Společenský zájem o národní a evropskou minulost narůstá úmerne aj prirodzene v závislosti od toho a v súvislosti s tým, ako sa zvyrazňuje globalizačný proces s jeho podnetmi a rezervami voči spoločenskej a výskumnej realite: „Expanze Slovanů, která proběhla na začátku středověku, v poměrně krátké době změnila rozsáhlou část Evropy. Mezi učenými současníky vzbudila jen naprosto okrajový zájem, od počátku novodobé vědy se ale stala intenzivně studovaným a živě diskutovaným tématem“¹.

Napokon poznať (národnú) minulosť patrí do osobnostnej výbavy (moderného, vzdelaného) súčasníka, navyše sa navrstvuje už spomínaným procesom utvárania etnického spoločenstva s empatiou iniciovanou poznaním spoločenských vied voči minulosti a azda naliehavšie poznatkami a výskumom historických vied. Prítomnosť Slovanov na začiatku stredoveku na európskom kontinente si latentne žiada odpoveď,

1 Viz MARTINEK, L.: *Henryk Jasiczek*. Opava: Literature & sciences, 2016, s. 39.

1' KLÁPŠTĚ, J.: *Historie bez přímých dědiců*. In: HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů*. Praha: Argo 2014, s. 5.

od akého dejinného času a akého či ktorého emancipačného úkonu sa možno odvolať na genézu intenzívneho slovanského prvku na kontinente. Historické výskumy dávajú nateraz takú odpoveď, podľa ktorej sa pevným bodom tvrdení o počiatkoch slovanského osídlenia na kontinente stali zistenia odvodené z výskumov dendrochronológie a archeológie.

Slovanský svet a jeho vývinové roly, peripetie a následky v európskom spoločenstve sa z okraja historických dejov v raných storočiach nášho letopočtu presúvajú za istých, nie vždy voči realite a jej dejom žičlivých súvislostí a spoločenských okolností takmer do epicentra historiografického výskumu, a tak „Díky nim bezpečne víme, že pred rokom 700 slovanské osídlení přesáhlo řeku Odru. Jeho nejzazší západní mezí se stala oblast při dolním Labi a Sále. Slovanské prvopočátky se i zde předpokládají v 6. až 7. století, mnoho jistoty ale nemáme a o hustotě raného osídlení a dynamice jeho růstu se vedou diskuse. Během několika staletí čekaly nejzápadnější část slovanského osídlení převratné změny. Velký díl území mezi Labem, Sálou a Odrou už v 10. století otonští panovníci trvale připoutali k říši. Naprosto zásadní zlom přišel ve 12. a 13. století. Kolonizační vlna nesená příchozími ze západu střední Evropy začala radikálně měnit celé území, jemuž dnes někdy říkáme Germania slavica.“²

Slovanský svet sprevádza na kontinente geograficky a geopoliticky, kultúrne a etnicky tenzijná premenlivosť, ktorá sa, popri ďalších prirodzených podnetoch presadzovaných inými etnickými spoločenstvami, iniciuje a navrstvuje aj jeho vnútornou nejednotnosťou aj nestálosťou v procese európskych mocenských, humanizačných a civilizračných, nie raz vypáto dramatických okolností práve v stredoveku.

Historiografia pracuje s viacerými dokumentmi, ktoré zaznamenali, alebo objasňovali prítomnosť slovanských kmeňov a neskôr spôsob organizovania ich spoločenstva³ Historiografický výskum existencie pobaltských Slovanov sa opiera o dvojaký postup: o výskum zameraný na dostupné písomné dokumenty a o výskum odvodený z archeologických svedectiev⁴.

Dokumenty uchované a dostupné z odlišných zdrojov spravidla vznikali, alebo sa uchovali ako súčasť záznamov z vojenských výprav či z rozlične iniciovaných ciest/výprav po kontinente, ale Kronika Slovanov spísaná kňazom Helmoldom v Bosau si všíma slovanské spoločenstvá okolo Baltického mora v čase opakovaných pokusov získať ich natrvalo pre kresťanské učenie a vieru. Najskôr preto sa historici venujúci sa slovanským dejinám označujú za látku a tematiku jeho kroniky tú naračnú líniu, podľa ktorej sa kňaz z Bosau venoval predovšetkým odlišne získaným záznamom o histórii

- 2 KLÁPŠTĚ, J.: *Historie bez přímých dědiců*. In: HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů*. Praha: Argo 2014, s. 5.
- 3 Zaujímavý je súbor *Neslovania o počátcích Slovanů* (URBAŇCZYK, P. (ed.): „*Neslované*“ o počátcích Slovanů. Praha: Karolinum, 2011).
- 4 HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů*. Praha: Argo 2014, s. 8.

polabských Slovanov, ktorí boli postupne a dramaticky asimilovaní susediacimi etnickými spoločnosťami.

Lokalita Bosau má v dostupných záznamoch historiografov, ktorí sa dejinám pobaltských Slovanov venovali a venujú,⁵ viacero podôb: v origináli má lokalita pomenovanie in Buzu, neskôr je známe ako Bosau patriace do lübeckej diecézy. Z prekladov pomenovanie lokality Bosau v *Kronike Slovanů* sú zaznamenané aj ďalšie jeho varianty: Bozoviensisi, Božov, Buzov⁶.

Autorstvo *Kroniky Slovanov* nevyvoláva medzi historiografmi a historikmi otázky. Vo vydaní *Kroniky Slovanů* v roku 2014 sa konštatuje i to, že sa autor ukrýva vo svojom diele⁷, čo by mal byť predovšetkým odkaz na žánrovú kompetenciu spisu s pomenovaním kronika. Autorove osobné súradnice poskytujú údaje, podľa ktorých sa Helmold narodil pred rokom 1120, študoval v Segenburgu, Brunšviku, asi po roku 1156 sa stal farárom v Bosau pri Plonskom jazere, ktorá vo svojom čase mala ako jediná tie kompetencie a tú spoločenskú vážnosť, ako ich naznačuje v expozícii *kroniky* jej autor.

Kňaz Helmold si uvedomoval závažnosť, ojedinelosť, hodnotu aj funkciu svojho zámeru, reálne odhadol význam svojich zápisov pre budúcnosť, ktoré na počiatku vznikli ako jeho prejav vďaka svojmu ochrancovi a podporovateľovi⁸, aby zápisy sa dotvorili do dobovej výpovede o závažných územných, etnických, mocenských, konfesijných a vojenských pohyboch na kontinente.

Kňaz Helmold opakovane zaznamenáva, že jeho *Kronika Slovanov* začala pôvodne vznikáť na podnet biskupa Gerolda, aj preto jej dominantou témou mala byť misijná činnosť biskupstva v Starigarde, neskôr v Lübecku. Do samostatných jednotiek sústredené zápisy však potvrdzujú, že pôvodná tematika a pozornosť kronikára sa posunuli z misijnej činnosti biskupstva na aktuálne deje súvisiace s osvojovaním si kresťanskej viery medzi pobaltskými Slovanmi, zvlášť medzi Obodritmi. Popri týchto udalostiach zaznamenal Helmold aj početné a personalizované mocenské spory aj násilné rozhodnutia pri počiatkoch nemeckého osídľovania oblastí medzi Labem a Odrou⁹, čím sa pôvodne úspešné rozhodnutie Slovanov prijať kresťanskú vieru, s ňou si však uchovať svoju nezávislosť, čo si žiadalo ustáliť svoje osídlenie v lokalite sa menil

5 Preklad Karela Vrátného: HELMOLD Z BOSAU: *Helmolda, kněze buzovského, Slovanská kronika*. Praha: Vyšehrad, 1947. Preklad Libuše Hrabovej dokumentu Adama Brémského: ADAM VON BREMEN: *Činy biskupů hamburského kostela: velká kronika evropského Severu*. Praha: Argo, 2009. Monografická práca Libuše Hrabovej: HRABOVÁ, L.: *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. České Budějovice: Veduta, 2006. (In: HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů*. Praha: Argo 2014, Poznámky a vysvetlivky, s. 196).

6 HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů*. Praha: Argo 2014, s. 196.

7 Autor skrytý za svým dílem. HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů*. Praha: Argo 2014, s. 6.

8 Ide o biskupa Gerolda.

9 HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů*. Praha: Argo 2014, s. 6.

na početné kruté vojenské strety, vzbury, s dôsledkom odmietnutia kresťanstva, ba viac, ako zaznamenal kronikár, Slovania sa menili na bojovníkov s povestou obávaného, krutého a drancujúceho spoločenstva, čo vyústilo do ich postupnej ekonomickej a etnickej asimilácie a k podriadeniu sa nemeckej správe nimi obývaného územia.

Presvedčenie o vrstevnatosti Helmoldovej kroniky ustálilo historiografov v skutočnosti, že sa do kroniky dostali záznamy, ktoré Helmold prevzal zo zápisov Adama Brémskeho a postupne ich rozširuje, spresňuje a komentuje o tie udalosti, ktoré si vypočul z ústnych podaní súčasníkov, alebo sa ich zúčastnil sám. Helmoldov sofistikovaný prístup k zapisovaným dejom znamená, že mal premyslenú stratégiu svojej kroniky ako celku, ale aj metodiku „naväzovania“ svojich zápisov: „Dlouho jsem přemýšlel o tom, jaké dílo bych měl vykonat, abych uctil svůj mateřský, svatý kostel v Lübecku. Nenapadlo mě ale nic vhodnějšího, než abych k jeho počtě popsal obráčení slovanského lidu, tedy abych vylíčil, jací králové a kazatelé svou píli do těchto končin poprvé přinesli křesťanskou víru a posléze ji tu obnovili“.¹⁰ Skutočnosťou ostáva ďalšia istota pre historiografov podporená mnohoročným výskumom, podľa ktorej o osudoch Slovanov sa uchovali správy aj v anonymnom svedectve známom ako Bovorský geograf z polovice 9. storočia: v ňom sú uchované také správy o Slovanoch, ktoré sa viažu na podrobné opisy spôsobu organizovania ich početne a etnicky členitého spoločenstva, čo vyústilo do formy regines a civitates¹¹.

Zápisy v Kronike Slovanov sú látkou a tematikou, ale aj spoločenskými a mocenskými dejmi rozčlenené do dvoch častí, ktoré zvnútra textu vymedzujú „vyššie“ autorské ambície a získané reálie, ktoré naznačujú, že do roku 1066 sa jeho sprievodcom pri zápisoch do Kroniky Slovanov stali aj uchované pramenné Činy biskupov hamburského kostola, ktoré 100 rokov pred kňazom Helmoldom spísal Adam Brémsky, neskôr sa spoliehal vo svojom spoločenskom prostredí na dostupnú a stále živú ústnu tradíciu. Posledný dokument o kňazovi Helmoldovi vznikol pred jeho smrťou v roku 1177.

Stredoveká kronika má voči dnešnému chápaniu odlišné žánrové a autorské koncepty, funkciu a poslanie dôveryhodného dokumentu, a tak v jeho zápisoch pokračoval Arnold z Lübecku, ktorý zachytil udalosti do roku 1210. Historici a lingvisti pracujúci s jeho zápsimi konštatovali, že Arnoldove zápisy nedosahujú svojou informáciou a štylistikou, ale ani konceptom vyrozprávania početných a svojím dosahom odlišných udalostí z pôvodnej Kroniky Slovanov takú hodnotu a literárnosť, akú im vpísal talentovaný kňaz Holmold. Početné a generačne napredujúce výskumy dokumentu i napriek tejto skutočnosti pragmaticky konštatujú, že Arnoldovým

10 HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů*. Praha: Argo 2014, s. 10.

11 Ibidem.

pričinením sa uchovala informácia, podľa ktorej Kronika Slovanov si uchovala – popri iných podobenstvách – známe pomenovanie Chronika Slavorum a jej tvorcom bol farár z Bosau¹².

Helmold prvú knihu (I. – LII.) začal panovaním Karola Veľkého a ukončil ju smrťou biskupa Gerolda v roku 1163. Druhá kniha (XCVI. – CX.) končí zápsmi spojenými s rokom 1171. Stratégia autora Kroniky Slovanov má sofistikované pozadie, ktoré charakterizuje jej autora v role vzdelanca a muža s nadhľadom voči traumatizujúcim aj emotívnym či mravne sporným udalostiam, ktoré zapísal, komentoval, prerozprával svojmu budúcemu čitateľovi s nádejou, že jeho Kronika Slovanov prečká v čase a v jeho dramatických posunoch. Svoju funkciu kronikára a genézu kroniky objasňuje takto: „Mezi autory, kteří píší o dějinách, se jen zřídka nacházejí tací, kteří líčí události zcela důvěryhodně“, väčšinou „to jsou vskutku lidé, kteří vydávají světlo za tmu a noc nazývají dnem“. Uvedomuje si, že sa musí vyhnúť ním odmietnutých nástrah, čo si žiada „velikou zkušenost a také obrovskou obratnost“, a to aj preto, lebo „Občas se mezi dějepisci našli i tací, kteří se pro [možné] škody na majetku či tělesná muka obávali otevřeně psát o bezbožnosti knížat. Lze ovšem spíše odpustit, když někdo smlčel pravdu z malomyslnosti ducha či kvůli bouřlivé době, než když někdo vymyslel lež z naděje na marný zisk.“¹³

Stratégia kronikára Helmolda sa prelína s poslaním kresťanského kňaza Helmolda a ním vytvoreného textu. Obidva komponenty obsiahnuté vo funkcii a v hodnote textu sa viažu na jeho dve autorské a koncepcné rozhodnutia.

Prvé rozhodnutie zachytil ako vďačný kňaz a premýšľal, ako by napomohol tomu, aby sa natrvalo do dejín zapísali jeho skúsenosti kňaza, činy a obety aj jeho kresťanskej farnosti, ale predovšetkým výnimočnosť svätého kostola v Lübecku: „Já se ale domnívám, že je třeba stránky tohoto díla přičknout oslavě těch, kteří krajiny Slovanů v různých dobách prozářili svými skutky slov, mnohdy dokonce vlastní prolitou krví“, a to preto, lebo „[...] slavné město Lübeck [...] mezi všemi proslulými sídly Slovanů právě ono získalo přední místo jak díky svému bohatství, tak díky svatému náboženství“.¹⁴

Druhé rozhodnutie má zvýraznený autorský a noetický podtón: „Rozhodl jsem se dále, že vynechám jiné události a popíšu důvěryhodně a s Boží pomocí příběhy naší doby: dozvěděl jsem se o nich buď z vyprávění starých mužů, nebo jsem byl jejich očitým svědkem. Přirozeně bude mé vyprávění o to podrobnější, oč hojnější látku ke psaní skýtají velké události naší doby. Zdůrazním ještě, že mě k tomuto dílu nepodnědčuje troufalost. Přivedlo mě k němu přesvědčení mého učitele, ctihodného

12 HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů*. Praha: Argo 2014, s. 6.

13 Ibidem, s. 173.

14 Ibidem, s. 23.

biskupa Gerolda [...]“¹⁵ Pointou sceľujúcou stratégiu, funkciu s ambíciou Kroniky Slovanov, ktorú vyjadril obrazne, keď označil kroniku za „loď vyprávění“¹⁶.

Genologické vymedzenie kroniky odkazuje na prítomnosť literárneho žánru v prozaickej alebo viazanej forme, ktorý jednak chronologicky a vo vzťahu k času udalosti zaznamenáva, ale súbežne aj subjektom kronikára modifikuje zápis, čo súvisí s jeho spoločenskou a filozofujúcou koncepciou a iniciujúcim myšlienkovým zámerom na jej vznik, poslanie a na hodnotu „výpovede“. Kroniky ako žáner a nazeracia forma na prítomnosť mali žiľivé obdobie v stredoveku. V typológii žánrov má v diachróonii žánrov ku stredovekej kronike blízko letopis, ním býva ako žáner etablovaná, ním je komparovaná v látke a detailne v tematike aj kvalite záznamu. Od udalostných, personálnych či iných dobových jednotlivostí v zápise stredovekej kroniky sa jej žánrové danosti menia a kronika mení svoju jednotlivosť záznamu na ich logický a kauzálny vzťah, zo zápisu sa sústreďuje na objektivizovaný záznam, ale predovšetkým kronikárov výklad skutočného, skutočnosti, verifikovateľného z iných písomných či ďalších dobových zdrojov sa sústreďuje na väčší časový záber, ale aj na zvýraznenie osobného, formou komentára, dopovedania, subjektivizovaného zhodnotenia problému. Poučenosť, rozhladenosť, ambícia a schopnosť kronikára kauzálnie otvárať jav a naznačovať jeho širšie spoločenské následky/dôsledky sa prirodzene premietli do organizovania výpovede a do jej štylistiky. Kronikárovi po stredovekom zapájaní žánru kronika do spoločenského, rodového, etnického, do organizovania predmetného života, do pamäti času ako verifikovateľného dokumentu s povinnosťou správy pre potomkov, mal uchovať čo najviac dobového a „pravdivého“ sa postupne a neprehliadnuteľne v jednotlivých národných kultúra presúva do literárneho prostredia¹⁷.

Kronika Slovanov, ktorá sa uchovala a spája sa s menom kňaza Helmolda, svoj historický kontext a dobovú spoločenskú funkciu neproblematizuje. Kronikár žáner kroniky chápanej ako stredoveký dokument, kroniky verných zápisov o konkrétnej skutočnosti v jej formálnej norme nedodržiava: nezaťažuje svoje zápisy takými faktami, ktoré odkážu na dátumom, nepracuje s aktuálnou udalosťou, miesto nej ponúka zanietené výpravné náučné rozprávanie s pre neho a jeho spoločenský štatút kňaza základnou témou šíriť kresťanstvo medzi nekresťanmi („barbari“) ako náročný a nie vždy dokonaný proces. Kronika Slovanov prináša početné informácie o geografii, politickom, mocenskom, vojenskom dejepise stredoveku, komentárom urovnáva ním z iného prameňa získané nejasnosti, vysvetľuje dávne i súčasné. Kronika Slovanom

15 HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů*. Praha: Argo 2014, s. 23 – 24.

16 Ibidem, s. 173.

17 PAVERA, L., VŠETIČKA, F.: *Lexikon literárních pojmu*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 193 – 194. POSPÍŠIL, I.: *Ruská románová kronika: příspěvek k historii a teorii žánru*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1983.

pripomína výpravné rozprávanie z odstupu o niekom i o niečom, čo sa svojím pôdorysom alebo okružím dotýkalo kresťanizácie pobaltských Slovanov a potupného premysleného asimilačného procesu, ktorému podľahli a začali nový presun po kontinente hľadaním nových geografických opôr, kde sa usadili a žili svoju predstavu slobodného a voľného etnika.

Kronika Slovanov vo svojej – voči prvej knihe – rozsahom útlejšej časti, v druhej knihe, beletrizovaným naračným postupom si všima rafinované spoločenské a mocenské nástroje na úspešnú asimiláciu slovanského obyvateľstva, obnovuje personálne a vzťahovo oživuje mocenské nemecké rodokmene, komentuje početné vojenské výpravy, ale i to, ako sa skončí vojna synov o majetok otca kráľa, kto z cirkevných činovníkov dostal aký kostol do správy, ako sa panovník správa k cirkvi a biskupom.

Kronika Slovanom časom vzniku patrí do stredoveku, svojím komponovaním sa radí k textom písomne zachytávajúcim mravy, aktivity, zvyky a hodnoty svojej doby, ale spôsobom narácie naznačujú rozprávačský talent svojho tvorca, čím sa jeho kronika stáva výzvou pre svoje literárne iniciované žánrové varianty a invarianty.

Viera Žemberová

Literatúra:

- ADAM VON BREMEN: *Činy biskupů hamburského kostela: velká kronika evropského Severu*. Překlad Libuše Hrabová a Jana Engelbrechtová. Praha: Argo, 2009. Memoria medii aevi; sv. 6. ISBN 978-80-257-0167-6.
- HELMOLD Z BOSAU: *Kronika Slovanů (Chronica Slavorum)*. Překlad Jan Zdichynec. Editor Magdalena Moravová. Praha: Argo, 2012. Memoria medii aevi; sv. 17. ISBN 978-80-257-0786-9.
- HELMOLD Z BOSAU: *Helmolda, kněze buzovského, Slovanská kronika*. Překlad Karel Vrátný. První vydání. Praha: Vyšehrad, 1947.
- HODROVÁ, D.: *Hledání románu: Kapitoly z historie a typologie žánru*. Praha: Československý spisovatel, 1989.
- HRABOVÁ, L.: *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. České Budějovice: Veduta, 2006. IMXI – Světové dějiny; sv. 1. ISBN 80-86829-18-9.
- PAVERA, L., VŠETIČKA, F.: *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-124-1.
- POSPÍŠIL, I.: *Ruská románová kronika: příspěvek k historii a teorii žánru*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1983. Spisy filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně; č. 244.
- URBAŇCZYK, P. (ed.): *„Neslované“ o počátcích Slovanů*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1945-3.